

Orta ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Avrupa Birliğine Tam Üyeliklerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği

Yrd. Doç. Dr. Aydın FINDIKÇI (*)

Giriş

80'li yılların sonunda başlayarak 90'lı yılların başından itibaren hızla dünyayı "yeniden" saran "küreselleşme" furyası, "Doğu Bloğu"nun (DB) çöküşü ile büyük bir ivme kazandı ve deyim yerindeyse, sanki "görünmeyen bir el" tarafından, "Doğu-Batı" kutuplaşmasının sona ermesiyle "aniden" tekrar gündeme getirildi.

DB'nun çöküşü ile hız kazanan "küreselleşme" hayranlığı ve tartışmaları, sanki eski Sovyetler Birliği önderliğindeki DB'nun çöküşü ile ortaya çıkan yeni pazarların, gelişmiş batı ülkeleri ile ABD arasında yeniden paylaşılma savaşında "inandırıcı" ve "mantıklı" bir görünüm sergiliyor. Bernard von Plate'ye göre de mevcut durumdan ziyade bir süreci tanımlayan "küreselleşme kavramının"(1999, S.3) özünde, Fritz Franzmeyer'in nazarında uslar arası işbölümünün yaygınlaşması yatmaktadır (1999, S. 8). Yaygınlaşan bu iş bölümü, özellikle de az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ve halkları açısından büyük oranda sefalet ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin daha da yaygınlaşmasını beraberinde getirdi. Bu olgu 21. yüzyılın belki de en büyük sosyal patlamalarına, yeni politik oluşumlarına, ekonomik ve ticari dalgalanmalarına neden olacaktır.

(*) Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekan Yardımcısı, Öğretim Üyesi

Küreselleşmenin meyvelerini yiyen Avrupa Birliği (AB)'nin en büyük zenginleri (Almanya, Fransa ve İngiltere gibi), bir çok üçüncü ülkeye (AB tam üyesi olmayan) açısından oldukça cazip olanak ve imkanlar sağlamaktadır. AB, küreselleşme sürecine denk düşen atılım ve reform hareketleriyle, özellikle de eski DB ülkeleri açısından “dünya ekonomisi ile bütünleşmelerine” önemli bir fırsat oldu. Bu kapsamda AB'ne tam üye olarak küreselleşmenin nimetlerinden pay almak isteyen ülkelerin sayısı 90lı yıllardan sonra hızla çoğalmaya başladı. Ve öyle ki, 1989 yılında Berlin Duvarı yıkılır yıkılmaz, Avrupa Topluluğu (AT), Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle (ODAÜ)(*) derhal diplomatik ilişkiye geçti. AB bu girişimi ile, görünürde de olsa eski DB ülkeleri lehine bir gelişme sağlanmasının yolunu açma ve bu ülkeleri küreselleşme sürecine (yani kendi etki sahasına katarak) katarak bunlarında dünya refahından daha da fazla pay alma beklentisine soktu. Ve bu maksatla olsa gerek, AB ilk iş olarak bu ülkelerin bazı ürünlerine uzun süredir uygulamakta olduğu ithalat kotalarını kaldırdı. Bundan başka AB, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemini (GTS) eski DB ülkelerini de kapsayacak şekilde yaygınlaştırdı. Bu gelişmeye paralel olarak AB Bulgaristan, eski Çekoslovakya, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Romanya ve Slovenya ile Ticaret ve İşbirliği Anlaşmaları imzalandı.

AB'de daha da somutlaşan Avrupa Entegrasyonu, başından beri (1951'den beri) sadece ekonomik bir girişim değil aynı zamanda politik bir süreç olduğu konuyu yakından takip edenler açısından yakından biliniyordu. 2. Dünya Savaşı sonrasında şartlarında temelleri atılan Avrupa Entegrasyonu, 1989 sonrası süreçte, nerdeyse Avrupa'nın tümünü (Türkiye bu sürecin dışında) kapsar hale geldi. 20. yüzyılın son on yılına gelindiğinde yıkılan DB ve “Demir Perde”nin çöküşüyle Avrupa'da başlayan yeni sürecin en önemli özelliği, AB'nin kendisini tüm kurumlarıyla reform etmesi ve kendisine tam üye olmak için birbirleriyle kıyasıya mücadele eden yeni aday ülkeleri bünyesine en az zararlı katmayı başarmasıdır. Bu sürecin gidişatı ve etkileri AB'nin geleceğini tayin edici oranda etkileyecek ve 21. yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa kıtasının çehresini değiştirecek olan sürece girilmiş olacaktır.

(*) Bu çalışma içinde kullanılan ODAÜ ile AB'nin Ortaklık Anlaşması imzaladığı ve AB'ne tam üyelik müracaatında bulunmuş olan Orta Avrupa (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Solvakyası ve Slovenya), Kuzey Avrupa (Estonya, Letonya ve Litvanya) ve Güney Avrupa (Bulgaristan ve Romanya) ülkeleri kastedilmektedir.

Bu çalışmanın da amacı, hem AB'nin doğruya doğru genişlemesinin kısa tarihçesini irdelemek ve hem de bu ülkelerin AB ile ilişkilerindeki bazı sorunlarını Türk kamuoyunun bilgisine daha objektif bir bakış açısıyla sunmaktır.

Agenda 2000 ve Avrupa Birliği Genişleme Süreci

AB Komisyonu tarafından hazırlanan AB'nin ODAÜ ile 1995 yılından sonra gerçekleştireceği en önemli ve kapsamlı genişlemesinin olası ve beklenen etkilerine yönelik ara raporu Ekim 1995 tarihli AB'nin Madrid zirvesinde AB Bakanlar Konseyine sunuldu. Bunun üzerine AB Konseyi, Aralık 1995 tarihinde, AB Komisyonu, Birliğin doğruya doğru genişlemesinin özellikle de AB'nin tarım ve yapısal politikasına etkilerinin daha da derinlemesine araştırılmasını görevini verdi. AB'ne tam üyeliği stratejisini hazırlamakla görevlendirilen AB Komisyonu, 1997 Temmuzunda AB Bakanlar Konseyine "Agenda 2000" (Agenda 2000) adlı çalışmasını sundu. Agenda 2000, AB'nin genişlemesi ile ortaya çıkacak sorun ve bunların etkilerinin neler olacağı sorularına AB Bakanlar Konseyi tarafından istenen yanıtların kapsamlı bir incelenmesini içermektedir. "Agenda 2000" veya "Gündem 2000" adlı 15 Temmuz 1997 tarihli AB Komisyonunun Raporu, AB'nin genişlemeye ilişkin stratejisine esas teşkil etmektedir. AB'nin bu seferki genişlemesinde, AB Komisyonu tarafından sunulan "Agenda 2000" Raporunda ana hatlarıyla açıklandı. Buna göre AB, 2002 yılına kadar her hangi bir adayın tam üyeliğini hazmedecek durumda olmadığından, kendisini yeni üyelere hazırlayacak biçimde tüm kurumlarıyla yeniden reforme etmek durumundadır. AB'nin hantal yapısında giderecek köklü reformlar olmaksızın AB'nin genişlemesi ve yeni üyeleri bünyesinde barındırması mümkün değil. Bundan dolayı, Birliğin güçlendirilmesi ve doğruya doğru genişlemesi, AB'nin 21. yüz yıl başındaki altından kalkması gereken en önemli görevidir. AB'nin Türkiye'yi de içine alacak bir şekilde genişlemesi ile beraber yeni üyeler de bir fırsat yakalayacak ve bu sayede bir istikrar ve refah bölgesi içinde Avrupa Kıtasının bütünleşmesini daha ileriye götürmek için önemli katkı sunacaklardır. Paul J.J. Welfens'e göre AB'ne tam üyelik ile ODAÜ, sadece mal ve hizmet ticareti serbestliğinden değil, aynı zamanda sermayenin serbest dolaşımı ve işgücünün mobilitesinin de faydalarından yararlanacaklarıdır (1999, S. 30). Bu beklentilerle doğruya doğru genişleyecek olan AB'nin bu benzersiz tarihi gö-

revi yerine getirirken, AB kendisine aday olacak ülkelerden de yerine getirmesini istediği yüzlerce ve hatta binlerce ön şartı var. AB'nin direktifleri doğrultusunda gereken tüm şartları yerine getirmek için somut gelişmeler sergileyen aday ülkeler, AB'nin genişleme sürecine dahil edileceklerdir. ODAÜ'nin AB'ne tam üye olma istemleri doğrultusunda AB tarafından atılan olumlu adım, Avrupa Parlamentosu Başkan Yardımcılarından Dr. Gerhard Schmid'e göre, "Batının Doğuya kendi kendini kurtarmasının bir cevabı" olarak yorumlanmaktadır. Batının Doğuya bu yanıtı, eski DB ülkelerini AB'nin ayrılmaz bir parçası haline sokmak ve bu ülkeler ile AB sermayesinin uluslararası platformda daha da güçlenerek gücüne yeni bir güç katması demektir.

AB'nin doğuya doğru genişlemesi kapsamında "Agenda 2000"'in özet olarak üç tane önemli ayağı var. Bunlardan ilki, AB nasıl güçlendirilmeli ki, Birlik içinde hem iktisadi büyüme, hem istihdam ve hem de üye ülke halklarının yaşam standartları yükseltilebilsin. İkincisi, tam üyelik müzakerelerinin etkin yürütülmesi ve bunların aday ülkeler üzerine olumlu etki yaratmasının sağlanmasının yollarının araştırılması ve üçüncü olarak da AB'nin hem genişlemesini, hem bunun için gerekli hazırlıkların etkin bir şekilde yürütülüp tamamlanması ve hem de Birliğin politik alanlarının finansmanının sağlanması oluşturmaktadır. Bu finansmanın sağlanmasında, AB kendine aday olmak isteyen ülkelere de önemli miktar ve düzeyde katkı sunmalarını beklemektedir. AB tam üyeliğinde gerekli olan külfetin aday ülkeler tarafından karşılanması nasıl doğal bir prosedürse, AB tam üyeliğine etkin hazırlanmada gerekli olan ön finansman kaynaklarının temin edilmesinde AB'de kendine düşen payı temin ederek gereken katkıyı sunması da o kadar doğal olmalıdır. AB genişlemesinde gereken mali kaynağın teminde tarafların elde edecekleri ekonomik, ticari ve politik fayda oranlarında katkı sunmaları, Avrupa'nın ekonomik, ticari ve politik "nimetlerinin" üye ülkeler ve vatandaşları arasında daha da hakça bölüşülmesine önemli bir katkı sunacaktır.

Avrupa Birliğinin Doğuya Genişlemesi

1989 yılı sonrası, ODAÜ reform hareketleri hız kazanmaya başlamıştı. AB'ne tam üye olmak isteyen bu ülkeler, 1990lı yılların ikinci yarısından birbirleri ardına sıraya girdiler. Ve bu ülkelere AB'nin kapılarının açık olduğu

her vesile ile dile getirildi. Öyle ki, AB'ne yeni üyelerin kabulü, AB-Anlaşmasının 49. (1999) maddesinde daha da netleştirildi. Bu yeni maddenin önemi, AB'nin daha önceki AET-Anlaşmasının 237 (1993) maddesinde olduğu gibi sadece "her Avrupa Devleti Topluluğa üye olmak için başvuruda bulunabilir" gibi genel bir deyim içermemesidir. Hem 1993 tarihli Kopenhag kriterleri ve hem de AB-Anlaşmasının yeni hükümleri gereği AB'ne tam üye olabilmek için sadece bir "Avrupa ülkesi" olmak yetmiyor. Buna ek olarak bir de yine de küreselleşme ile ilintili olarak insan haklarına ve temel hürriyetlere saygılı, hukukun üstünlüğüne inanma ve bunun gereklerini yerine getirme gibi daha evrensel ve çağdaş kriterleri de başarıyla uygulamak gerekiyor. AB'ne tam üyelikte aranan yeni siyasi, ekonomik ve kurumsal şartlar ile Avrupa'nın çehresi değişecek ve insanların daha fazla demokrasi, daha fazla özgürlük ortamında yaşamalarının önündeki engeller zamanla ortadan kalkacaktır. Avrupa'nın bu gerçeğine rağmen yine de AB, kendisi dışındaki ülkelere de başta insan hakları olmak üzere daha fazla demokratik ve özgürlükçü ortamın varlığını tam üyelik müzakerelerinin başlatılabilmesinin bir ön şartı olarak dillendirirken, bu evrensel değerlere önce kendisi ödünsüz ve kursesiz sahip çıkarak uygulamak zorundadır. Ve bu zorunluluk, AB'ne tam üye olmak isteyen aday ülkelerce sesli bir şekilde dillendirilmediği sürece, AB'nin organlarıyla beraber bir bütün olarak daha da fazla demokratikleşmesi bir hayli uzayacaktır.

Siyasal anlamdaki evrensel değerleri de paylaşabilecek ODAÜ'ni kendi bünyesine katma kararlılığında olan AB, 1994 sonunda AB Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından gerçekleştirilen Essen Zirvesinde, ODAÜ AB tam üyeliğine hazırlamak için bir ön katılım stratejisi kararlaştırıldı. Bu karardan 1997 yılının ilk yarısına kadarki süreçte bu çerçevede devam eden AB ile ODAÜ arasındaki "Ortaklık İlişkisinin" gidişatı, daha sonraki süreçte hızla değişmeye başladı.

16 ve 17 Temmuz 1997 yılı, AB tarihinde en köklü değişikliklerden biri olan "Amsterdam Anlaşması"nın (1999) imzalandığı önemli bir yıldır. Böylelikle AB'nin doğuya doğru genişlemesi için gerekli reformların gerçekleştirilmesi doğrultusunda gereken kurumsal reform adımlarının atılmasının önü açılmış oldu. AB'ne doğuya genişleyebilmesi için gerekli olan kurumsal reformların gerçekleştirilmesi sürecinde AB Bakalar Konseyi Nizza 2000 Zir-

vesinde (2000) de önemli kararlar çıktı. Ancak AB'nin doğuya açılmasının öni, nihai olarak Amsterdam Anlaşması ile açılmış oldu.

Amsterdam Anlaşması ile öni açılan AB'nin genişleme süreci, Avrupa Konseyi Aralık 1997'de Lüksembourg Zirvesi ile hız kazandı ve bu zirveden sonra AB'nin doğuya doğru genişlemeyi olası kılan süreci başlatmış oldu. Aralık 1997 tarihinde Lüksembourg'da yapılan Avrupa Birliği Zirvesi ile kabul edilen ve kamuoyuna duyurulan Sonuç Bildirisinin (Buletin 12/1998) en önemli bölümü, AB'nin genişlemesi konusuna ayrılmıştır. Lüksembourg AB Zirvesi, aynı zamanda Birliğin Doğu'ya açılmasında tarihi kararların verildiği bir platforma dönüştü. Bu zirvede; AB'ne tam üye olmak isteyen aday ülkelerin adaylık süreçlerine yönelik yeni bir prosüdür belirlendi. Böylelikle AB'nin Doğuya genişleme süreci önündeki tüm engeller giderilerek, gerekli prosüdür de resmen başlatılmış oldu. AB'nin doğuya doğru genişleme sürecini hızlandırmaya yönelik olarak 1998'in Mart ayında ilk kez Avrupa Konferansı Londra'da toplandı. Bu Konferansa 10 ODAÜ, Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti (GKRC) ve Türkiye davetli idi. Türkiye bu davete iştirak etmedi. Bu Konferansa davet edilen ülkeler ile tam üyelik görüşmelerinin başlangıcının öni açılmış oldu. Bu konferanstan sonra AB Komisyonu, ilk önce sadece beş ODAÜ aday ülkesi (Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya) ve GKRC ile tam üyelik müzarekelerinin başlatılmasına karar verildi. Ayrıca bu müzarekelere paralel olarak da, Bulgaristan, Letonya, Romanya, Slovakya ve Litvanya ile müzareke hazırlıklarının hızlandırılma kararı çıktı. İlk müzareke sürecinin kordinesi görevini AB Komisyonunun "Task Force" olarak adlandırılan birimi üstlendi. "Agenda 2000" de AB Komisyonu tarafından öngörülen tavsiyeler çerçevesinde, 31 Mart 1998 gününden itibaren AB ile on ODAÜ ve GKRC arasında tek tek tam üyelik müzarekeleri başlatılması gündeme getirildi. Ve böylelikle AB, tarihinde ilk kez bu kadar kapsamlı ve bir o kadar da önemli bir görev için tarihi bir süreç başlatmış oldu. Gesellschaft für Regionalberatung mbH. adlı kurumunda "Know-how Transfer bei der Vorbereitung zur EU-Osterweiterung" adlı değerlendirmesinde de haklı olarak ısrarla üzerinde durduğu gibi, AB'nin doğuya doğru genişlemesi Birliğin bu yüzyılın başındaki en önemli meydan okumasıdır. Bu tarihi meydan okuma Federal Almanya Dışişleri Bakanı Joschka Fischer'e göre, Euro'dan sonra AB'nin atması gereken bir başka önemli tarihsel adımdır (5.1.1999). Ve Euro, 2002 tarihinden itibaren son aşamasınıda

tamamlayarak AB’de günlük hayatın bir parçası olacak ve vatandaşın cebinde harcayabileceği bir para birimi olacaktır.

Lüksemburg Zirve Sonrası Avrupa Birliği’nin Genişleme Süreci

Lüksemburg zirve kararına göre, adayların tümü aynı kıstaslarla ve eşit şansla AB’ne aday olma imkanların elde etmiş oldular. Ancak müzakereler iki aşamada yürütülecektir diye de bir şart kondu. İlk aşamada “Kopenhag Kriterleri” olarak bilinen kriterlere en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu değerlendirilen Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya ve Slovenya yer almaktaydı. İkinci aşamada ise, Kopenhag Kriterlerine göre daha geri bir durumda bulunan Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya yer almıştır. GKRC’ de daha önce alınan bir kararla söz konusu genişlemenin içine dahil edilmiştir. Ayrıca AB, Lüksembourg Zirvesinde genişleme süreci kapsamında özellikle aşağıdaki kararları almış ve uygulamıştır.

- 12 Mart 1998’de başlatılmış olan ve on ODAÜ, GKRC ve Türkiye’yi bir araya getiren, çok taraflı bir çerçevesi olan Avrupa Konferansının düzenlenmesine karar verilmiştir. AB’ye katılmayı amaçlayan on aday ODAÜ ile GKRC, Malta ve Türkiye’yi bir araya getiren Avrupa Konferansı, dış politika ve güvenlik politikası, adalet ve içişleri, bölgesel işbirliği veya ekonomik konular gibi, ortak çıkarları ilgilendiren konuların görüşüldüğü çok taraflı bir forumdur. Bu konferans ilk kez 12 Mart 1998 tarihinde Londra’da toplanmıştır. Bunun devamı olan ikinci toplantı ise 6 Ekim 1998 tarihinde bu kez Lüksembourg’da ve üçüncüsü de dışişleri bakanları düzeyinde 19 Temmuz 1999 tarihinde Brüksel’de düzenlenmiştir.

- 30 Mart 1998’de başlatılmış olan ve on ODAÜ ile GKRC’ni kapsayan katılım sürecinin başlatılması bir başka karar idi. Bu ülkelerinin tümünün aynı kriterlere dayalı olarak AB’ye katılma yolunda olmaları anlamında, evrimsel ve içermeli bir süreçtir. Bu süreç katılım-öncesi stratejiyi, katılım müzakerelerini, AT mevzuatının ‘taranması’ olarak adlandırılan işlemi ve bir inceleme usulünü içerir. Yani bu inceleme usulü, her aday ülkenin AB’ye hangi koşullarda katılacağını belirleyen katılım müzakereleri sürecini kapsamaktadır. Müzakereler özellikle aday ülkelerin AB Müktesebatının kabul etme, uygulama ve yürütme şartları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu uygulama esna-

sında da, belirli durumlarda geçiş dönemi düzenlemelerine olanak sağlanması öngörülmektedir.

- AB Komisyonu'nun tavsiyesi üzerine 31 Mart 1998'de ilk önce altı aday ülke ile (Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya ve GKRC) katılım müzakerelerinin hemen başlatılmasına karar verildi.

Avrupa Konseyi Aralık 1999'da Helsinki'deki Zirvesinde katılım sürecinin kapsamlı niteliğini teyit etmiş ve Avrupa Komisyonu'nun tavsiyesine dayanarak altı aday ülkeyle daha resmi katılım müzakerelerini başlatmaya karar vermiştir. Bu ülkeler Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovak Cumhuriyeti'dir. Bu altı ülke ile katılım müzakereleri ise 15 Şubat 2000'de resmen başlatılmıştır.

Tam Üyelik Müzakerelerinin Önkoşulu: Kopenhag Kriterleri

AB ile ekonomik ve politik bir yakınlaşma çabasına giren ODAÜ, zamanı geldiğinde de AB'ne tam üye olman yolu ile Batı Avrupa Entegrasyonu sürecine katılarak Avrupa ile nihai bütünleşme kararlılığını her zaman dile getirmişlerdir. AB tam üyeliği olmaksızın rejimlerinin demokratikleşmeyeceği ve ekonomik yapılarının sağlıklı bir zeminde gelişmeyeceği düşüncesinde olan ODAÜ, AB tam üyeliği için gerekli olan her türlü ekonomik ve politik "şart" ve "dayatmaları" da kabullenmeye hazır oldukları AB yetkililerince da bilinmekteydi. Avrupa Konseyi 1993 tarihli Kopenhag Zirvesinde AB'ne tam üyelik için "Kopenhag Kriterleri" (1993) olarak bilinen yeni kriterler tespit etti. AB'ne tam üye olmak isteyen ortak üyelerin istemeleri halinde AB'ne tam üye olabilecekleri kararını verdi. Bunun içinde aday ülkelerin tam üyelik için gerekli ekonomik ve politik şartları yerine getirmiş olma şartı arandığını da eklemeyi unutmadı. Bu karar ile dikkate değer bir başka nokta da, sadece aday ülkelerin AB'ne aday olma arzuları ve bunun gereklerini yerine getirmede "gayret" göstereceklerini taahhüt etmeleri yetmiyor. Bu taahhütlerin yerine getirilip getirilmediğine ve getirildi ise ne kadarı ne düzeyde yerine getirildiğine sadece AB yetkili organları karar vermektedir. Bu alanda kaydedilen "gelişmelere" oluru sadece AB verir. Ve söz konusu yeni üyelerin tam üyelikle beraberinde getirecekleri sorunların altından kalkıp kalkamayacakları konusunda AB tarafından tartışmaya açılması AB'nin doğruya doğru genişlemesinin bir başka önemli boyutudur. 1993 ta-

rihli Kopenhag Zirvesinden sonra 13 ODAÜ AB'ne tam üye olarak başvurusunda bulundu. Bunların 11 tanesi Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, GKRC, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polen, Romanya, Slovenya ve Slovakya. Bu ülkelerin tam üye olmasıyla doğuya doğru ilk kez genişleyecek olan AB, hem üye sayısını 15'den 26'ya çıkaracak ve hem de 100 milyon civarında yeni bir tüketici kitlesini kendi pazarına dahil edecektir.

22 Haziran 1993 tarihinde yapılan Kopenhag Zirvesi'nde, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği'nin

genişlemesinin ODAÜ kapsayacağını kabul etmiş ve aynı zamanda adaylık için başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce yerine getirmesi zorunlu olan kriterleri de belirtmiştir. Böylelikle, ODAÜ ülkeleri de, aynen Türkiye gibi, Kopenhag Kriterlerini yerine getirmenin, AB'ne tam üye olabilmek için gerekli müzakerelerin başlatılmasının ön koşulunun başında geldiği "gerçeğini" kabul etmek durumunda kaldılar. Yani bu kriterlerin yerine getirilmesi, tam üyelik müzakerelerinin başlaması için olmazsa olmaz şartlarının başında gelmektedir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve AB Mevzuatının (AB Müktesebatı) benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

Siyasi kriterlerden kastedilen, her aday ülkede demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygıyı güvence altına alan istikrarlı kurumların varlığını sağlamak ve bunları pratikte anlamlılaştıracak somut uygulamalara gitmektir.

Ekonomik kriterlerin başında da bu ülkelerde işleyen ve aynı zamanda AB içinde rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilecek bir serbest piyasa ekonomisinin var olması gerekmektedir. Üçüncü ve diğerlerinden daha da önemli bir başka kriter de AB Müktesebatının kabul edilmesi ve uygulamaya konulmasıdır. "Acquis communautaire" olarak bilinen AB Müktesebatı, 200.000 sayfalık 14.000 yasadandan oluşmaktadır.

Özetle, Kopenhag Kriterleri ile AB'ne aday ülkeler; demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını, azınlıklara saygı gösterilmesi ve bunların haklarının korunmasını, işleyen bir piyasa ekonomisinin varlığını ve AB içinde piyasa güçleri ve rekabetçi baskı ile baş edebilecek kapasiteyi garanti eden

kurumların istikrarını sağlamış olmalıdırlar. Tam üyelik, aday ülkenin siyasi, ekonomik ve parasal birliğin hedeflerine katılma da dahil olmak üzere üyelik yükümlülüğünü üstlenme yeteneğine sahip olmasını da öngörür.

Avrupa Anlaşmaları

DB'nun yok oluşu ve kendi kendini yiyip bitirmesi ile, AB'ne yeni bir pazar açıldı. 1980li yılların ikinci yarısından itibaren DB ülkeleri ile dönemin Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), (1993) ve Avrupa Topluluğu (AT), (1997) arasında, tarafların 22 Temmuz 1988 tarihli "Ortak Açıklaması"(1988) ile başlayan süreçte imzalanan "Ticaret ve İşbirliği Anlaşmaları" DB çöküşü ile geçerliliğini fiilen yitirdi. DB'nun çöküşünden hemen sonraki süreçte ODAÜ ve AB karşılıklı ilişkilerindeki kısa vadeli öncelik, ekonomik istikrarı sağlamaktı. Hedeflenen bu amaca kısmen ulaşılmasıyla birlikte, uzun vadeli ekonomik değişimler ön plana çıktı. Ve böylelikle, ODAÜ için, işleyen bir pazar ekonomisi, kamu kuruluşlarının özelleştirilmesi, sağlık sektöründeki eğitimin hizmetlerinin işleme konulması, hızlı bir şekilde yapısal değişiklik ve yatırım faaliyetleri ve 1993 yılından beri de çevre alt yapısı ile gerekli projelerin finansmanı gibi yeni öncelikler gündeme geldi. Bu alandaki projelerin finansmanı sağlanmadan önce, bu ülkelerin AB ile ilişkilerini yeni bir hukuksal zemine oturtmak ve bu ülkeleri de AB'nin etki alanına doğrudan dahil ettirmek gerekiyordu. Nitekim bu amaç için, AB Komisyonu, 1990 yılı Eylül ayında, AB açısından ekonomik ve politik alanlarda başarılar gösteren ülkeler ile, "Ortaklık Anlaşmaları" imzalanmasını AB Konseyine önerdi. Bunun için gerekli olan müzakerelere 1990 yılında başlandı. İlk önce Polonya ve eski Çekoslovakya ile görüşmelere başlandı. Bunu 1993 yılında Romanya ve Bulgaristan, 1994'de Baltık Cumhuriyetleri ve 1996'da da Slovenya izledi. Ticaret ve İşbirliği Anlaşmalarının yerine küreselleşmeye uygun olacak biçimde yeni anlaşmalar, AB ile ODAÜ arasında "Avrupa Anlaşmaları" (AA) adı altında imzalandı. Ve böylelikle, AB'ne yeni pazarlar ve yeni ufuklar açıldı.

AA ticaretle ilgili konuları, siyasi diyalogu, yasaların yakınlaştırılmasını ve endüstri, çevre, taşımacılık ve gümrükler dahil olmak üzere çok geniş bir işbirliği alanını kapsamaktadır. Bu Anlaşmalar, asimetrik bir tarzda uygulanan karşılıklılık esasına göre belli bir süre içinde AB ile ortak ülkeler arasında kademeli olarak bir Serbest Ticaret Bölgesi kurmayı amaçlamaktadır. Bu

Ticaret Anlaşmaları, ODAÜ ülkeleri lehine 10ar yıllık birer asimetrik hazırlık dönemini ön görmektedir. AA, AB ile Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya ve Slovak Cumhuriyeti için on yıl, Litvanya ve Slovenya için altı yıl ve Letonya için dört yıl sürecek olan geçiş sürelerinin bitimi ile, serbest ticareti kurmayı amaçlamaktadır. Estonya ile 1 Ocak 1995 tarihinden başlayarak serbest ticaret gerçekleştirilmiştir. Her AA yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak, AB ile ortak ülkeler arasındaki ticarete yeni herhangi bir gümrük vergisi veya nicel kısıtlama uygulanmayacaktır. Ortaklık diğer alanlarda aşağıda belirtilen azami geçiş dönemlerini içerir: Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya ve Slovak Cumhuriyeti için bu süre on yıllar; Slovenya için altı yıllar; Letonya ve Litvanya için en geç 31 Aralık 1999 tarihiyle sınırlıdır. Estonya için geçiş dönemi öngörülmemiştir. AA Birlik kurallarıyla ve sermayenin dolaşımı, rekabet kuralları, fikri ve endüstriyel mülkiyet hakları ve kamu alımları gibi alanlarda bazı özel hükümlerle kademeli olarak aynı düzeye gelmesi öngörülmektedir. AA, ODAÜ'ni uzun dönemde AB'ne tam üyelik yolu ile entegre edecek en önemli araçtır. Bundan dolayı da AA ile AB'ne ortak üye olan ODAÜ, AB'ne ayrı ayrı tam üyelik başvurusunda bulunmuşlardır.

AA nihai hedefi ise, ODAÜ'ni AB İç Pazar Koşullarına ve dolayısıyla da tam üyeliğe hazırlamaktır. Dış ticaret hacminin olumlu gelişmesinden başka bir de hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımı, bu anlaşmaların özünü oluşturmaktadır.

**Avrupa Anlaşmaları İmzalanış, Yürürlüğe Giriş Ve
Tam Üyelik Başvuru Tarihleri**

Ülkeler	AA imza tarihi	AA Yürürlüğe Giriş Tarihi	Kaynak AT Resmi Gazeteleri	Tam Üyelik Başvuru Tarihi
Macaristan	Aralık 1991	Şubat 1994	EG-ABI. L 347/1993	Mart 1994
Polonya	Aralık 1991	Şubat 1994	EG-ABI. L 348/1993	Nisan 1994
Bulgaristan	Mart 1993	Şubat 1995	EG-ABI. L 358/1994	Mart 1993
Çek Cumhuriyeti	Ekim 1993	Şubat 1995	EG-ABI. L 360/1994	Ekim 1993
Romanya	Şubat 1993	Şubat 1995	EG-ABI. L 357/1994	Haziran 1995
Slovak Cumhuriyeti	Ekim 1993	Şubat 1995	EG-ABI. L 359/1994	Haziran 1995
Estonya	Haziran 1995	Şubat 1998	EG-ABI. L 68/1998	Kasım 1995
Letonya	Haziran 1995	Şubat 1998	EG-ABI. L 26/1998	Ekim 1995
Litvanya	Haziran 1995	Şubat 1998	EG-ABI. L 51/1998	Aralık 1995
Slovenya	Haziran 1996	Şubat 1998	EG-ABI. L 51/1999	Haziran 1996

Kaynak: Kendi derlemem. Avrupa Anlaşmaları ile ilgili ayrıntılar yukarıdaki tabloda verilen kaynaklardan (AT Resmi Gazeteleri) temin edilebilir.

AB, AA'nı ilk önce Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya (daha sonra Çek ve Slovakya olarak ayrıldılar) daha sonra da Estonya, Letonya ve Litvanya'yı da kapsayacak şekilde imzaladı. Ve bu anlaşmalar ile AB anlaşmalarına taraf olan ülkeler ile yeni bir ortaklık modeli geliştirdi. Daha önceleri Akdeniz Ülkeleriyle imzalanan anlaşmaların benzeri olan bu yeni ortaklıklar ile AB, bir yandan kendi etki sahasını alabildiğine genişletmiş ve diğer yandan da, alım gücü pek de güçlü olmayan (şimdilik) yeni pazarlara kavuşmuştur. Geçmişte, Türkiye ve diğer Akdeniz Ülkeleriyle politik nedenlerden dolayı ortaklık ilişkisine giren AB, eski DB ülkeleri ile öncelikli olarak ekonomik nedenlerden (Kuschel, 1992: S. 93.) dolayı "Ortaklık Anlaşmaları" imzalamış ve taraflar karşılıklı ortaklık ilişkisine siyasal kutuplaşmalardan ve bunun yansımalarından uzak bir ortamda girmişlerdir.

AB'ne tam üye olabilmenin temel şartı AB-Anlaşmasının 49. maddesinde yer almaktadır. Buna göre "madde 6/1'de sıralanan temel ilkelere saygılı her Avrupa Devleti Birliğe üye olmak için başvurabilir. Başvuru Konseye yapı-

lır; Konsey Komisyona danıştıktan ve Avrupa Parlamentosunun onayını da aldıktan sonra üyelerinin salt çoğunluğu ile karar verir” denilmektedir. Bu maddeden de açıkça görülüyor ki, Avrupa Parlamentosunun onayı olmadan AB’ne yeni bir üyenin kabulü söz konusu değildir. Bu gelişime Avrupa Parlamentosunun artan önemini ve Avrupa Entegrasyonunda üslendiği rolün önemini göstermektedir.

Avrupa Anlaşmalarının Bazı Eksiklikleri

ODAÜ’deki köklü ekonomik ve siyasal değişimler, sadece eski DB ülkeleri için değil, onları kendilerine bir an önce bağlama telaşına düşen AB için de beraberinde çok yönlü problemler getirdi. Batı’nın tahmin ve beklentilerini aşacak düzeyde yeni sorunların (göç ve işsizlik gibi) ortaya çıkması, demokrasi ve özgürlük isteyen kesimleri bile çileden çıkardı. Özellikle de AB’de ekonomik sorunların (işsizlik ve Euro tartışmaları gibi) hızla çoğalması, ortaklık anlaşmalarıyla ön görülen mekanizmaların bile neredeyse tıkanmasına neden oldu. Buna rağmen, AA, ODAÜ, özellikle de Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya’yı AB’ne suratlı bir şekilde entegre edecekti. Öyle anlaşılıyor ki, bu entegrasyon modeli ve bunun için AB tarafından izlenen iktisadi ve politik yol, Türkiye gibi diğer “ortak üye” statüsündeki üye ülkeler aleyhine işleyen bir mekanizmaya dönüşmüştür. Bu mekanizmanın tam üyelik ile tersine döneceği açıktır. AA, Almanya’nın dünyaca saygın kuruluşlarından biri olan Kiel Enstitüsü tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Doğu Avrupa ülkelerini bünyesine alarak AB İç Pazarı’nın dışa açılmasında önemli bir adım (Handelsblatt, 7.12.1994) olacaktır. Bu ülkelerin AB’ne tam üyeliğinin gerçekleşmesi için, özellikle de AB tarafından bir çok yeni mekanizmanın ve iktisadi uygulamaların devreye sokulması artık kaçınılmazdır.

Anlaşmaların gereklerini yerine getirmek ve uygulamaya koymak her ne kadarda AB’nin anlaşmalardan doğan yükümlülükleri gibi gözüксе de, adı geçen ülkelerin de AB’ne karşı yerine getirmeleri gereken önemli yükümlülüklerinin olduğunu unutmamak gerekir. Bu yükümlülüklerin başında da, Barbara Lippert’in deyimiyle, AA ruhuna uygun başarılı reform (1993, S. 181) çalışmaları gelmektedir. AB’ne tam üyeliğin önemli öğelerinde birini teşkil eden “serbest piyasa ekonomisi ve mekanizmaları”nın adı geçen ülkelerdeki uygulaması ve bu uygulamadaki başarılar/başarısızlıklar, yine de tam

üyeligi garantilemede yeterli olmamakla birlikte, önemli bir gelişmedir. Bundan dolayıdır ki, AB'ne tam üyelikte karşılaşılabilecek sorunların başında serbest piyasa ekonomisine has ilişkilerin yeteri kadar olmayışı ve gelişmemiş olması gelmektedir (Manazon, 1991: S. 4). AB' doğuya doğru genişlerken, ODAÜ'deki serbest piyasa ekonomisi ile ilgili gelişmelere öylesine önem veriyor ki, bu ülkelerin AB'ne tam üyelik sürecinin serbest piyasa ekonomisi ile ilgili gelişmeler beklenen düzeyde olmaması durumunda yavaşlatma talebinde bile bulunabiliyorlar. Almanların ünlü "Financial Times Deutschland" adlı günlük gazetesinin 22.4.2001 tarihli nüshasında çıkan habere göre, AB Maliye Bakanları 13 ODAÜ' ne Pazar ekonomisini inşa etme çağrısında bulunarak, aksi takdirde Birliğin doğuya genişleme planının suya düşeceği tehlikesine dikkatleri çektiler, denilmektedir. Bundan dolayı da, AB, serbest piyasa ekonomisi ve mekanizmalarının sağlıklı bir şekilde yerli yerince yerine oturmadığı, alt yapının sağlam olmadığı ODAÜ ve bu ülkelerin geleneklerinden kaynaklanan yapısal bozukluklar var olduğu müddetçe gerekli adımları da atmada alabildiğine çekimser, alabildiğine temkinli davranmak zorunda kalmaya devam edecektir.

AB'nin doğuya doğru genişlemesi, hem kendi ekonomisi ve hem de aday ülkelerin ekonomilerinin tümü açısından oldukça önemli bir gelişmedir. ODAÜ Avrupa Entegrasyonuna dahil edilmesi Avrupa'da köklü ekonomik ve siyasal yapısal değişikliklere neden olacaktır. Bu yeni süreçte AB kaynaklarının daha da etkin kullanılacağı beklentisi, AB'nin doğuya doğru açılmasında en önemli ekonomik faktör olarak algılanmalıdır.

ODAÜ ve bölgeler arası farklı ekonomik gelişmişlik veya geri kalmışlığın gözden kaçmayacak kadar belirgin olması, AB'nin Bölgesel Fonlar için ön gördüğü bütçesini de alabildiğine zorlayacaktır. Buna ek olarak bir de, AB eski üyeleri ile AB'ne tam üye olarak Birliğin yeni üyesi olacak olan ODAÜ arasında da hem ekonomik gelişmişlik ve kalkınma düzeyindeki farklılık ve hem de serbest piyasa ekonomisi mekanizmalarının uygulanmasıyla elde edilen birikim ve tecrübe konularında da farklılıkların olduğu ve bu farklılığın daha bir hayli devam edeceği gözden ırak tutulmamalıdır. Bu farklılıklar var olduğu sürece, (ki öyle olmaya da uzun bir süre devam edecektir) AB ile aday ülkelerin tam üyelikten sonra da bir çok sorunla karşı karşıya kalacağı göz önünde bulundurulmalıdır. AB'nin doğuya doğru genişleme sürecinde,

ODAÜ arasındaki mevcut uçurum daha da büyüyecek (Welfens, S. 41) ve böylelikle de AB'nin yeni üye ülkelerinde de fakirlik ile zenginlik iç içe girerek, küreselleşmenin de doğasına aykırı düşmeyecek yeni sosyal patlama ve yeni politik oluşumların temelleri atılmış olacaktır.

ODAÜ'nin AB'ne entegrasyon prosedüründe ön görülen Serbest Bölge anlaşma modeli ve Serbest Piyasa Ekonomisi'nin etkinliği ekonomik yapıları birbirleriyle homojen yapı içeren ve ilişkilerin karşılıklı ilkesine oturtulmasının bir ön koşul olarak ön görür. Bu ise, ülkelerin ekonomik yapılarının oldukça homojen olması anlamına gelir (Krenzler, 1990:S. 96.), ki bu olgu ODAÜ ekonomileri ile AB üye ülkeleri ekonomik yapıları için zaten geçerli değildir. AA, AB ile ODAÜ arasındaki ilişkilerin temeline karşılıklı prensibini oturtmuştur. Bunun anlamı şudur: AB, istediği zaman, kendi üye ülke kamu oyunların baskısı veya siyasi tercihi olarak, ODAÜ NE "taviz olarak verdiği" her türlü ticari ve ekonomik uygulamayı, istediği an dondurma, geri alma veya miktarını azaltma uygulamasına gidebilir. Örneğin, ortak üyelerine indirimine gittiği vergileri aratmayacak etkinlikte olan tarife dışı ticari engellerin rekabet gücü yüksek ihraç ürünlerine yönelik yeniden gündeme getirilmesi, kotaların uygulanması veya miktar kısıtlamaları öngören "zoraki" anlaşmaların "gönüllü" veya "serbest" yapılması gibi uygulamalar, AB dış ticaret politika ve mevzuatına uygun "önlemlerdir". Bundan dolayıdır ki, "Bremen Üniversitesi Institut für Weltwirtschaft"ın da üzerinde basa basa durduğu gibi, AA ön görülen mekanizmalar sayesinde AB, imdat frenini serbest bıraktı ve bunun sayesinde iç piyasa koşullarına ve dolayısıyla ithalatın artması sonucu iç piyasa dengesini yeniden düzenleme maksadıyla liberalizmin vana-sını istediği gibi ayarlayabilecektir. Bu tehlike, şu an olduğu gibi, ODAÜ ile tam üyelik müzakereleri de başladıktan ve en az 8-10 yıllık geçiş sürecinde bile devam etmeye devam edecektir. Böylesi bir entegrasyon modeli devam ettiği sürece, serbest ticaretin karşılıklı bir dengede gelişmeyeceği gibi, zaman içinde reform ülkelerin AB'ne partner olmaktan çok, küreselleşme olgusunun doğal sonucu olarak, AB'nin bazı zenginlerine, örneğin Almanya'ya, birer yeni pazar ve arka bahçe olacağı açıktır.

Tam üyelik süreci devam ettiği sürece, GATT mevzuatına göre de, kotaların yeniden uygulamaya sokulmasında ve düşürülen gümrük miktarlarının yeniden yükseltilmesinde önemli bir neden yoktur. Özellikle de tekstil gibi

AB pazarlarında rekabet şansı yüksek olan ürünlerin Birlik üyelerine yapılan ihracat içindeki paylarının artması, iç piyasayı (mesela istihdam sorunu gerekçesiyle) koruma gerekçesiyle, AB tarafından, Türkiye örneğinde de olduğu gibi, yine imdat frenine sarılarak, liberalizm vanasını her zaman olduğu gibi yine kendi lehine ayarlamaya girecektir. Bu uygulama, tam üyelik süreci tamamlanıncaya kadar devam edecektir.

Her ne kadar da çok yönlü sorunlarla da karşılaşsa AB, doğuya genişlemesiyle birlikte ekonomik açıdan daha büyük avantajlar elde edecektir. Ve bu ekonomik avantajlar, AB ve çok uluslu şirketler açısından şimdiden çok yönlü rizikonun göğüslenmesinde önemli bir etken teşkil etmektedir. ODAÜ tam üyelik istemlerinde göz önünde tutmadıkları bir gerçekte, kendi ekonomik gelişmişlik düzeylerini AB ile kıyaslanamayacak kadar farklı olması ve tam üyelik prodüsüründe, Serbest Bölge Entegrasyon Modeli'ni tercih etmek durumunda kalmış olmalarıdır. ODAÜ ile AB'nin ekonomik gücü ve uluslar arası rekabet olanakları göz önünde tutulduğunda, tam üyelik ile sağlıklı bir entegrasyonu başarmadan çok, küreselleşmenin ve AA'nın ruhuna uygun AB'ne yeni bir pazarın oluşacağı muhakkaktır.

Uzun yıllar piyasa ekonomisinden ve "batı demokrasisinden" uzak kalan ODAÜ AB'ne entegrasyon sürecinde, Türkiye'ye kıyasla daha da fazla zorlanacağı açıktır. Batı'dan uzak kalma, gerek uluslar arası ekonomik ilişkilerin cılız kalmasına ve gerekse de dünya ticareti içindeki payın düşük kalmasına önemli bir etken olmuştur. ODAÜ dünya ticareti içindeki paylarının, AB'ne tam üyelik süreci ile kısa ve uzun vadede hızla yükseleceğini sanmak aldatmaca olur. Uzun bir dönem marjinal öneme sahip olacak olan ODAÜ dünya ticaretindeki payları, AB'ne tam üyelikten sonra da uzun bir süre devam edecektir. ODAÜ ile batı dünya ekonomisinin "karşılıklı bağımlılığının" (Interdependenz) cılız olması ve AB'nin sadece bölgesel değil, aynı zamanda da bir dünya gücü olması, ticareti ve ekonomisi yeni gelişen ODAÜ beklenenin de ötesinde zorluklarla karşı karşıya bırakacaktır. Yunanistan'ın tüm çabalarına rağmen, AB fonlarından aldığı milyarlık yardımlara bile bu ülkenin AB'nin "ağlayan çocuğu" olmaya devam etmesi, yadırganacak bir gelişme olmasa gerek.

Karşılıklı ticari ilişkileri nerdeyse çıkmaza giren, kendi ürünlerine alışık olmadıkları alanlarda yeni pazar bulmak durumunda kalan ODAÜ bir başka sorunu da, dünya ticaretinde hızla azalan pazar paylarıdır. Dünya ihracatın-

daki payları 1980 % 8,9 iken, bu oran 1990 % 6,2'ye ve 1991 ise % 5 % sınına dayanmıştır (Domdez, 1991: s. 5.)

Tablodaki veriler incelendiğinde, ODAÜ'nin dünya ticaretindeki payları 1991 yılından beri hayli azalmıştır. Toplam on ülkenin 1999 yılı itibari ile

ODAÜ Dünya Dış Ticaretindeki Yüzde Payları (1999)

Ülkeler	İhracat %	İthalat %
Macaristan	0.4	0.5
Polonya	0.5	0.8
Bulgaristan	0.1	0.1
Çek Cumhuriyeti	0.5	--
Romanya	0.2	0.2
Slovakya	0.2	--
Estonya	0.1	0.1
Letonya	0.0	0.1
Litvanya	0.1	0.1
Slovenya	0.2	0.2

Kaynak: DTM 2001, S. 66-67 den kendi derlemem.

dünya ihracatındaki payı % 2,4 iken dünya ithalatındaki payları ise ancak % 2,1 dir. Buna karşın, DB'nun çöküşüyle üye ülkelerin karşılıklı ticaretinin de çökmesi önemli bir boşluk doğurdu. Ve bu boşluk AA ile AB tarafından hızla dolduruldu.

ODAÜ'nin ezici çoğunluğu (Bulgaristan ve Litvanya hariç) dış ticaretlerinin en az % 60'ını AB ile gerçekleştirmektedirler. Bu oran Macaristan, Po-

ODAÜ AB Dış Ticaretindeki Yüzde Payları (1998)

Ülkeler	İhracat %	İthalat %
Macaristan	76.2	64.4
Polonya	70.5	64.9
Bulgaristan	52.6	48.6
Çek Cumhuriyeti	69.2	64
Romanya	65.5	60.4
Slovakya	59.4	51.7
Estonya	72.7	65
Letonya	62.5	54.5
Litvanya	50.1	49.7
Slovenya	66	68

Kaynak: DTM 2001, s. 25

lonya ve Estonya açısından % 70 ve üzeri bir değeri ifade etmektedir. Bu gelişme, ODAÜ'nin dış ticaretinin Amerika Birleşik Devletleri, Japonya veya bir başka ülke veya kıta yerine, AB lehine bir gelişmeyi ifade etmektedir. Ki bu olgu, tam üyelik müzakerelerinin sonuçlanmasına doğru daha da hız kazanacaktır. ODAÜ'nin şu an hali hazırdaki en önemli ihraç ürünlerinin başında da tarım ile tekstil ürünleri gelmektedir. Her iki ürüne karşı AB'de oluşan ticaret politikaları ve bunların ticari mekanizmaları göz önünde bulundurulduğunda, ODAÜ'nin AB'ne tam üye olmamaları durumunda ne denli zorluklarla karşı karşıya olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır. AB'nin mevcut ortak dış ticaret politikası, ODAÜ'nin AB'ne tam üye olmadan dünya ekonomisi ile sağlıklı bir bütünleşmesini sağlaması mümkün değil. Ki AB'nin korumacı ve siyasi tercihleri bağli olarak uyguladığı dış ticaret politikasının varlığı bu ülkelerin AB'ne tam üye olma tercihlerinde önemli bir ticari neden teşkil etmektedir.

Avrupa Anlaşmaları Bir Böl-Yönet Sürecimidir?

AA ile ilgili bir başka ilginç konu da, AB'nin Roma Anlaşmasının 238

maddesine dayanarak tem ellendirdiği ortaklık politikasındaki çarpıklığıdır. AB ile aynı şemada AA imzalayan ODAÜ, DB'nun çöküşü ile beraber ikili ilişkilerinin özellikle ekonomik ve ticari yönünü alabildiğine aksattılar ve yıllardır var olan karşılıklı ticari ve ekonomik ilişkilerini aniden keserek, AB pazarlarına yöneldiler. Aynı şemada imzalanan AA, AB tarafından ilk önce ODAÜ'nin bir bütün ve bir blok olarak görmeye başladı. AA imzalandığında bu anlaşmaya taraf olan ülkeler, blok halinde AB'ne tam üye olma istemindeydiler. Ki zaten AB'de bu ülkelere ilk önce bu yönde bir vaade bulunmuştu. ODAÜ'nin bu istemi, zamanla anlaşıldı ki, beraberinde başta ekonomik, mali ve sosyal alanlar olmak üzere daha pek çok yönlü problemi de beraberinde getirerek hem AB'nin doğuya doğru genişlemesini ve hem de bu ülkelerin AB içinde hazmedilmelerini alabildiğine zorlaştıracaktır. Özellikle de AB'nin üçüncü ülkelere karşın yıllardır izlediği strateji ve taktikler sonucu, her aday ülke bireysel girişimle AB'den tavizler koparma telaşına kapıldı. Bunu fırsat bilen AB'nin büyükleri, tek tek üyeliğe aday ülkelerle ayrı ayrı ve farklı biçimlerde ilgilenmeye başladı. Zaten böylesi bir yaklaşıma da AA oldukça müsaittir. Ki AA zaten, ODAÜ'nin birbirleriyle işbirliğini ön görmüyor. AA, ODAÜ ile AB arasında bir işbirliğini görüyor. Bu dağınıklaktan dolayı da, AB ülkelerinin bazıları, örneğin Almanya, ağırlıklı olarak Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya ile ilgilenirken, diğer ülkeler de kendilerine AB kurumlarında "Ağabeylik" yapabilecek olası ülkelere yöneldiler ve böylelikle AB'ne karşı ellerinde var olan önemli bir kozlarını harcadılar. Macaristan eski Başbakanlarından Gyula Horn'un, ODAÜ'ni tam üyelik sürecinde bir blok olarak değil de ayrı ayrı ele alın ve değerlendirin (Horn, 1995) talebi, bölünmüşlüğe ve AB'ne karşı ortak çıkarların güme gitmesine neden olmuştur. Macaristan'ın bu talebine Çek Cumhuriyeti sıcak bakarken, Polonya alabildiğine sert tepki göstermekle dikkatleri üzerine çekmişti. Çek Cumhuriyeti ODAÜ arasında sağlıklı bir rekabetin olması gerektiğini savunarak, üyelik şartlarını yerine getirenin sonradan gelecekleri beklemeden hemen üyeliğe alınmasını (Handelsblatt 25./26.11.1994) isteği, Polonya tarafından yine tepkiyle karşılanmış ve reddedilmişti. Birbirinden ayrı hareket etmenin, Avrupa'yı yeniden böleceğini savunan Polonya, bu tutumun etnik sorunların önüne geçebilecek güçlü bir cephenin de oluşmasını engelleyeceği endişesini dile getirmiştir (Handelsblatt 25./26.11.1994). Polonya'nın bu endişesi, AB-Komisyon üyelerinden Sir Leon Brittan tarafından destek görmüştü. Sir

Leon'a göre her üyenin şartları farklı olduğu için, üyelik müracaatları da ona göre ayrı ayrı değerlendirilmelidir. ODAÜ'nin tümünü aynı kefeye koyarak değerlendirmek ve bunların AB'ne aynı zamanda tam üyeliklerini beklemek, Sir Leon'a göre sık sık yapılan hataların başında gelmektedir (Handelsblatt 25./26.11.1994). Her aday ülkenin kendine has koşullarının varlığı doğru olmakla beraber, bu üç reform ülkesi ile yaşanan olay, AB'nin kendi çıkarları söz konusu olduğunda, verdiği sözleri, yaptığı anlaşmaları nasıl da ter yüz ettiğini göstermesi ve "böl-yönet" siyasetinin nasıl da uygulandığının somut bir örneği olması bakımından hayli ilginçtir. Ki, 1 Nisan 1998 tarihinden beri tek tek ODAÜ ile yürütülen tam üyelik müzakereleri, AB'nin böl-yönet politikasına önemli bir örnek teşkil etmektedir. 3.12.1999 günü Federal Almanya Meclisinde Hükümet Açıklaması dolayısıyla söz alan Bavyera Eyaleti Başbakanı Dr. Edmund Stoiber'in Alman televizyonlarında ve çeşitli basın organlarında da yankısını bulan konuşmasında belirttiği üzere, AB'ne tam üye olmak isteyen ODAÜ'nin tam üyelik tarihleri bu ülkeler tarafından değil, bizzat AB tarafından tespit edilecek ve bu tam üyelik gerçekleşmeden önce de Kopenhag Kriterleri harfiyen yerine getirilecektir.

AB'ne tam üyelik sürecinde blok olarak değil de, her ülkenin kendi şartları dikkate alınacaksa, AB, ekonomik gelişmişlik bakımından var olan mevcut arayı daha da açacak uygulamalardan şimdiden kaçınmasında fayda var. Bunun da yolu, AB'nin bugüne kadar yapmış olduğu gibi kendi iç pazarını rekabet gücü yüksek olan belli başlı ihraç ürünlerine karşı uyguladığı tarife dışı ticaret politikası araçlarıyla serbest ticareti kısıtlayan ve engelleyen uygulamaları devreye koymak olmamalıdır.

PHARE Programı Ve Avrupa Anlaşmaları

1990lı yılların başından beri, ODAÜ "uygulanmakta olan serbest piyasa ekonomisine geçiş" ve "demokratikleşme hareketleri", bu ülkelerin AB ile de ilişkilerinde bir canlılık yarattı. AB, bu ülkelerin dünya ekonomisine ve dolayısıyla da kendilerine entegrasyonunda öncü bir rol üstlendi. Temmuz 1989 tarihli "Paris Ekonomik Zirvesinde", 24'ler olarak bilinen OECD ülkelerinin ODAÜ ülkelerine yardımını koordine etme görevi AB'ne verildi. Bu gelişmenin sonucu bu ülkelerdeki ekonomik ve politik dönüşüm hareketlerine destek verme maksadıyla PHARE Programının (Poland Hungary Aid for the Reconstruction of the Economy) oluşturulması ve uygulamaya konulma-

sı gündeme geldi. 1989'da hazırlanmış olan AB'nin PHARE Programı, ülkelerin ekonomilerini reforma tabi tutma ve yeniden yapılandırma çabalarına mali destek sağlamaya başlamıştır. Teknik uzmanlık ve yatırım desteği sağlayan PHARE kısa zamanda dünyanın orta Avrupa'daki en büyük yardım programı niteliğini kazanmıştır.

1994 tarihinde, Almanya'nın Essen Kentinde gerçekleştirilen Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde alınan önemli kararlardan biri de AB'nin doğuya doğru genişleme ve dolayısıyla da PHARE Programı ile yakından ilgiliydi. Essen Zirvesinde alınan karar üç temel unsura dayanmaktadır: Bu unsurlar AA uygulanması, mali yardım PHARE Programı ve ortak çıkarları ilgilendiren konuları görüşmek üzere tüm üye devletleri ve aday ülkeleri bir araya getiren 'Planlanmış Diyalogdan oluşmaktaydı.

PHARE Programı, AB'nin ODAÜ için yürüttüğü mali ve teknik işbirliğinin en önemli aracıdır. Bu Programın en önemli amacı da, AA'nın ODAÜ'ne yönelik amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Hem AB ile hem de Federal Almanya Cumhuriyeti ile en fazla ticari, politik ve tarihsel ilişkisi olan ülkelerin başında Macaristan ve Polonya gelmektedir. Bu olgudan da hareketle, PHARE Programı 1989 yılı itibariyle reform çabalarında en fazla başarıyı sağlayan bu iki ülke için öngörülmüştü. Gelinen noktada PHARE, AB'ne ortak üye olan 10 ODAÜ'nin yanı sıra Arnavutluk, Bosna-Hersek ve eski Yugoslavya dan ayrılan Mekodonya'yı da kapsamakta ve bu ülkelerin Pazar ekonomilerine geçişlerini desteklemektedir. Ancak bu ülkeler PHARE Programı çerçevesinden destek görebilmeleri için AB tarafından tespit edilen şartlara uymak ve kendilerinden istenenleri harfiyen yerine getirmek durumundadırlar. Bu ülkelerden AB tarafından yerine getirilmesi istenen en önemli koşul ise, serbest piyasa ekonomisinin aşamalı olarak uygulanması ve yardım talebinde bulunan ülkenin serbest seçimler ve insan hakları gibi demokrasinin temel kurallarına da saygılı olması ve bunun gereklerini yerine getirmesini içermektedir.

Avrupa Birliği'nin Doğuya Genişlemesinin Mevcut Ekonomik, Ticari ve Mali İlişkilere Olası Etkileri

AB'nin doğuya genişlemesi, AB açısından mevcut pazarının daha da büyümesi anlamına gelmektedir. AB'nin bu genişlemesi, dünya ticaretinde ve

ekonomisinde çok önemli bir yeri ve payı olan ABD ve Japonya'ya karşı önemli bir üstünlük sağlayacaktır. AB'nin dünya ticaretindeki payı ve dolayısıyla etkinliği doğuya doğru genişleme ile beraber hayli artacaktır.

ODAÜ' deki gerekli ve zorunlu olan yapısal değişiklik ve tam üyelik için gerekli hazırlık ve geçiş dönemlerindeki yüklü yatırımlar bu ülkelerin de ekonomilerinde gözle görülür bir canlanmayı sağlayacak ve bu süreç hızlandıracaktır. AB'nin genişlemesi, AB'nin Almanya ve Fransa gibi büyük ülkeleri açısından en fazla faydayı sağlayacaktır. Beklenen genişlemeden sonra AB 500 milyonluk bir tüketici pazarına hitap etmek durumunda kalacaktır. Bu büyük pazarı AB ekonomisinin genel gelişimine olumlu yönden aksettirmek ne kadar gerekliyse, ODAÜ'nin AB normlarına uyumdaki başarıları da o kadar gerekli ve önemlidir. AB normlarına uyumdaki başarı hem bu ülkelerin hem de AB ekonomilerinin gelişiminde önemli bir veridir.

AB genişlemesi ile elde edilecek olası ekonomik büyüme ve gelişmeler doğrudan AB'nin istihdam ve ihracat sektörleri başta olmak üzere ekonominin diğer alanlarında da etkisini gösterecektir. Örneğin ODAÜ vasıtasıyla temin edilecek üretim girdiklerindeki maliyet düşüklüğünün de AB'de tüketim ve ihraç ürünleri fiyatlarına olumlu yansımaları, AB'nin genişlemeden elde edeceği bir başka önemli faydası olacaktır.

Öte yandan, ODAÜ, AB'nin eski üyelerine kıyasla, ekonominin tüm alanlarında birer az gelişmiş ülke görünümündedirler. İster kişi başına düşen milli gelirden alınan pay ve sıralama olsun, ister tarım sektöründe çalışan nüfusun çokluğu olsun ve ister de altyapıdaki yetersizlikler olsun, bu ülkelerin AB'ne tam üye olmasıyla kağıt üzerinde birleşecek olan Avrupa, gerçek hayatta zenginlerin ve yoksulların Avrupa sınırları olarak ikiye ayrılacaktır.

Almanya'nın Dresdner Bank'ı tarafından yapılan bir araştırmaya göre AB, doğuyu genişlemenin maliyeti konusunda hazırlıklı değil. (FTD 03.05.2001). 2005 yılında AB'nin doğuya genişlemesinin AB'ne maliyetinin 44 milyar Euro olacağı Dresdner Bank'ın söz konusu araştırmasında elde edilen sonuçtur. AB'nin doğuya genişlemesi bu çalışmada da üzerinde durulan nedenlerden dolayı Federal Almanya'yı yakından ilgilendirdiğinden dolayı, AB'nin doğuya maliyeti ile de Almanya yakından ilgilenmektedir. Öyle ki, Federal Almanya Merkez Başkanı Ernst Welteke, Federal Hükümeti bu ko-

nuda uyarma ihtiyacı hissediyor. Merkez Bankası Başkanının Federal Almanya Maliye Bakanı Hans Eichel ve Dışişleri Bakanı Joschka Fischer'e bir mektup yazarak (FTD 03.12.2000), AB'nin doğuya doğru genişlemesinin Avrupa Para Birliği alanında mali istikrarı tehlikeye sokabileceğinden bahsediyor. Ve bu gerekçe ile de ODAÜ'nin AB'ne tam üyeliklerinde Maastricht Kriterlerinden (*) daha da ağır şartları öne sürmenin gerekliliği üzerinde duruyor.

Avrupa Birliği'nin Doğuya Genişlemesinin İstihdama Olası Etkileri

AB üyelerinden Almanya gibi güçlü ülkelerin her geçen yıl daha da yaşlanan nüfusu, AB genişlemesi ile yaratılacak olası yeni iş alanlarında büyük oranda iş gücü talebini artıracaktır. Bu açık, AB'ne yeni katılacak olan ODAÜ sayesinde önemli ölçüde giderilecektir. Bu olguda bu ülkelerin AB ile hem coğrafi olarak hem de kültürel ve dinsel olarak yakınlığı önemli bir faktör teşkil etmektedir. AB'nin eski ülkelerine gidecek olanların ODAÜ'nin en iyi eğitilmiş elemanlarının olacağı da muhakkaktır. Yani, en iyi eğitim görmüş olanlar AB içinde hem serbest dolaşım hakkından ve hem de istisna-i akrit anlaşmaları yolu ile en az beşer yıllığına istedikleri ülkelerde en iyi şartlarda istihdam olanaklarından yararlanacaklardır. Bu olanak, AB'ne üçüncü ülkelerden yeni iş gücü alımlarını da hayli kısıacaktır. Elindeki genç iş gücünü yaşlanan Avrupa ülkelerinde istihdam ettirerek kendi ekonomik büyüme ve istikrarına önemli bir kaynak sağlayacak olan ODAÜ, elde edecekleri gelir-

-
- (*) Maastricht Kriterleri Türk kamuoyunda neredeyse hiç tartışılmamaktadır. Ve bu kriterlerin de neler olduğu konusunda kamu oyu bir fikir sahibi dahi değil. Bu kriterlere göre Ekonomik ve Parasal Birliğe (EPB) katılım için her üye devletin en başta Merkez bankalarını aşamalı olarak bağımsız hale getirilmesi ve bunun içinde yasal değişikliklere gitmesi gerekmektedir. Kemal Derviş'den sonra bu konuda en önemli adım Türk hükümeti tarafından atılmış oldu. Bir de "makroekonomik yaklaşım kriterleri" var. Yani EPB'e üye olan her üye devletin a) yıllık ortalama enflasyon oranı, fiyat artışını en düşük üç EPB devletin yıllık enflasyon oranı ortalamasını en fazla 1,5 puan geçebilecektir; b) kamu açıklarının gayri safi yurtiçi hasıllarına (GSYİH) oranının %3'ü aşmaması gerekmektedir; c) planlanan, ya da fiili kamu borç stoklarının, GSYİH oranının yüzde 60'ı geçmemesi zorunludur; d) fiyat istikrarı bakımından en iyi sonucu sağlayan üç EPB devletin ortalama nominal uzun vadeli faiz oranını en fazla 2 puan aşabilecektir; e) Üye devletlerin ulusal paraları, Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasının izin verdiği "normal" dalgalanma marjı içinde kalması gerekmektedir.

leri yine AB'nin eski üye ülkelerinin ürünlerinin tüketiminde harcayacaklardır. Buna karşın, ODAÜ işsizliğin yüksekliği, iyi eğitim görmüşlerin AB'nin metropollerine göçü, iyi eğitim görmemiş (yabancı dil bilgisi yetersizliği, geçerli bir meslek sahibi olamama vb.) olanların kendi ülkelerinde kalarak iş bulamama olanağı bu ülkeleri bekleyen önemli sorunların başında gelmektedir.

AB'nin doğuya genişlemesi sonucu, AB içindeki ücretlerdeki eşitsizlik daha da çoğalacaktır. Almanya'nın doğusunda çalışanlara kamu kurumaları ve özel sektör tarafından ödenen ücretler, Almanya'nın batısında çalışanlara ödenen ücretlere göre en az % 20 oranında daha da azdır. Almanya'nın doğusu Batı kısmına kıyasla gerek altyapı alanında olsun gerekse de sosyal yaşam ve etkinlikler ve olanaklar açısından olsun çok daha geri düzeydedir. Buna rağmen Almanya'nın doğusunda yaşayanlar yaşadıkları yerleri kitleler halinde terk edip de Almanya'nın metropollerine akın etmiyorlar. Alman devleti kamu yatırımlarını yaparken öncelikliği Almanya'nın doğusuna vermiyor. Alman özel sektörü de yatırım yaparken kârlılık marjını ve istihdam edileceklerin üretime katkısında iyi eğitilmiş insanların varlığını dikkate alıyor. Bu anlamda başta Almanya olmak üzere bir çok zengin ve güçlü AB ülkeleri işçi açığını kendilerin kültürel ve dinsel açıdan daha yakın hissettikleri ülkelerden temin edecekleri açıktır. Ve bu ülkeler de kesinlikle Kuzey Afrika, Asya veya Ortadoğu ülkeleri olmayacak ve bu ülkelerin yerine ODAÜ tercih edilecektir.

Almanya'nın dünyaca ünlü Münihli IFO Institut'a göre, Batı Almanya gibi AB ülkelerinin bazılarındaki ücretlerin yüksekliği, doğudan, yani OD-TÜ'den Batıya doğru bir göç dalgasını beraberinde getirecektir (1999). IFO'nun bu kaygısı yine Almanların dünyaca etkin haftalık "Der Spiegel" yazarlarından Harald Schumann'ın bir çalışmasında da paylaşılmaktadır. (2.1.2001). Bu çalışmaya göre, özellikle Almanya'daki düşük seviyeli doğum oranı, yaşlı Avrupa'nın istihdamın sektöründeki önemli bir sorun teşkil etmektedir. Doğu Avrupa'dan akın edecek olan göçmenler özellikle de eğitilmiş gruplardan oluşacaktır. Doğum oranının düşüklüğü, örneğin Almanya'da 2050 yılında nüfusun % 28 civarında bir düşüşü/azalışı ifade etmektedir. Ayrıca, Almanya'daki iş piyasası ihtiyacı, doğum oranlarının düşüklüğü dolayısıyla Doğu Avrupa ülkelerinden gelecek göçmenlerle bile giderilemeyecek

kadar fazladır. Alman ekonomisinin bugün her yıl 500 000 civarında iyi eğitim görmüş bilgisayar uzmanına duyduğu ihtiyacı gidermede Hindistan'dan dahi eleman alma yoluna gitmesi bu tezin tutarlılığı açısından iyi bir örnek teşkil etmektedir. Alman Televizyonlarından İkinci Kanal ZDF'in belirttiğine göre, 2-3 Haziran 2001 tarihinde bir araya gelen Alman Ekonomisinin ileri gelen Birlikleri, Alman ekonomisi için gereken işgücü ihtiyacını gidermek için göçmenlik konusunda daha fazla ve daha esnek davranılması gerektiğini hükümete bildirdiler.

AB'nin doğuya genişlemesi ile ODAÜ' deki kalifiyesiz iş göçünün AB'ne akın edeceği varsayımdan öteye bir anlam ifade etmemektedir. Önce Yunanistan, sonra da İspanya ve Portekiz bu konuda iyi birer örnek teşkil etmektedirler. Bu ülkelerin AB'ne tam üyelik sonrası elde ettikleri işçilerin serbest dolaşım hakkı sonucu (tam üyelikten yedişer yıllık geçiş döneminden sonra) AB metropollerine yönelik bir iş göçünün olmaması tesadüf değildi. AET'ni kuran altılılardan başka bir de İngiltere'ye 1960lı yıllardan sonra işçi olarak çağrılanlar arasında büyük oranda Yunanlı, İspanyalı ve Portekizli emekçi de bulunuyordu. Bu emekçilerin başta Almanya olmak üzere AB'nin diğer bir çok ülkesinde maruz kaldıkları yüzlerce ırkçı, dışlayıcı ve faşizan tecrübeleri ve AB ülkelerindeki çok kötü yaşam ve iş yaşamları, kendi ülkelerinde kalanlar açısından önemli bir tecrübe oldu. Türk emekçileri de dahil, AB ülkelerine işçi gönderen ülke vatandaşları AB'nin "altın yumurtlayan bir tavuk" olmadığı gerçeğini yaşayarak öğrendiler. Bu tecrübe ODAÜ açısından da son on yılda yaşadıkları ile doğrulduğunda ortaya önemli bir tablo çıkıyor. O da şu: Herkes kendi memleketinde kalsın ve orada yaşamını sürdürebilmeleri için gereken katkı da AB tam üyeliğinden elde edilecek olası ekonomik fayda ve AB fonlarından verilecek mali katkılarla kalıcı hale getirilsin. Almanya'nın kendi doğusuna yaptığı da zaten bundan başka bir şey değildir. İkinci bir neden de, Akdeniz Ülkeleri, ODAÜ'ne kıyasla turizm sektörü sayesinde beklenenin de üzerinde yeni istihdam olanakları yarattı. Ve bu ülkelerin AB fonlarından aldıkları yardımlarla da hem turizm, hem balıkçılık ve hem de tarım alanlarındaki yapısal değişimi yakalamada ve yeni istihdam olanakları yaratmada oldukça başarılı oldular.

ODAÜ'nin AB'ne tam üyeliğinden en az yedi yıl sonra elde edebilecekleri serbest dolaşım hakkı, özellikle de Almanya tarafından politik amaçlara

malzeme olsun diye gereksiz yere alabildiğine abartılmaktadır. İspanya ODAÜ'nin AB'ne tam üyeliği ile beraber işçilerin de serbest dolaşım hakkının hemen verilmesini savunurken, bazı ülkeler bu süreti beş yıllı ve bazıları da yedi yıllı sınırlandırma önerilerinde bulunmaktadırlar (Hanke ve Brüssel: 21.3.2001). Öte Yandan, Almanya Federal Meclis Konseyi'nde ODAÜ'ne tam üyelikten yedi yıl sonra içilere serbest dolaşım hakkı verilmesini ve bu konuda Federal Başbakan Gerhard Schröder'in önerisinin desteklenmesini karara bağladı (Gnauck ve Middel: 2001).

Alman iş piyasasının ihtiyacı göz önünde bulundurulduğunda, ODTÜ'den AB'nin eski üyelerine kitleler halinde bir işçi akınının olmayacağı Financial Times Deutschland yazarlarından Thomas Fricke tarafından yazılan 26.1.2001 tarihli güzel bir makalesinde de vurgulanmaktadır. İstihdam konusu, AB ülkelerinde iş yerlerini kaybetme korkusu ve endişesi ile yaşayan yüz binlerce insanın varlığı, bazı politik çevrelerce bilinçli bir şekilde su istimal edilmektedir. Şu sıralar bile, Almanya'nın iç güvenliğini tehdit eden Balkan ve ODAÜ kökenli yasa dışı örgütler, AB kamu oyunun ya tam üyelikle serbest dolaşım hakkı ile sınırlar açılırsa ve bunun sonucu ODAÜ' deki tüm kanunsuz olaylar (kriminal) olaylar bizim ülkemize de taşınsa ne olur haklı korkusu, özellikle de AB'nin doğuya doğru genişlemesini istemeyen politik oluşumlarca kullanılmaktadır. İnsan ticaretinden uyuşturucu ticaretine bir çok alanda etkinlik gösteren ODAÜ kökenli yasadışı insanlar, şimdilik AB'nun işçilerin serbest dolaşımı ile ilgili olarak kaygılarının temelini teşkil etmektedir.

Avrupa Birliğinin Doğuya Genişleme Sürecinde Almanya'nın Yeri ve Tavrı

3 Ekim 1990 yılında her iki Almanya'nın birleşmesini ön gören anlaşma yürürlüğe girdi. Böylelikle Federal Almanya Cumhuriyeti, kendisine dahil ettiği 5 yeni Eyaleti ile daha da güçlendi ve bu gücünü de yerigeldikçe AB içindeki tartışmalarda da hissettirdi. Öyle ki Almanya, AB'nin 2000 Nizza Zirvesinde, daha büyük ve daha güçlü bir ülke olduğundan dolayı AB Komisyonunda da ona göre temsil hakkı istemesi, Fransa ile çok derin ve bir o kadar da Almanya'nın bildik geçmişini hatırlatan yoğun tartışmalara girdiler. Almanya, AB'nin doğuya genişlemesinde ve Avrupa Entegrasyonuna ODAÜ'nin dahil edilmesinde en çok kârlı çıkacak olan ülke olma konumuy-

la, gerekli reformlardan sonra yeniden şekillenecek geleceğin AB’de de konumunu daha da güçlendirmenin gereklerini yerine getirmede özel bir gayret sarf etmektedir. Federal Almanya’nın 68 kuşağının ileri gelenlerinden Dışişleri Bakanı Joschka Fischer’e göre AB’nin doğuya genişleme perspektifi, Almanya’nın Avrupa Politikasının en öncelikli sırasındadır, bundan dolayı da Avrupa Entegrasyonunun başarılı sonuçlanması Alman politikasının en büyük ilgisidir. Polonya’nın AB’ne tam üyeliğinin Almanya açısından taşıdığı öneme değinen Alman Bakan Fischer, “biz Polonya ile beraber Polonya’nın AB’ne tam üye olacaklar grubuna dahil edilmesi için gereken her şeyi beraber yapacağız”(25.10.2000). AB’nin doğuya doğru genişlemesi Almanya açısından o kadar önemli ki, Aralık 1994 tarihli AB Essen Zirvesinde ODAÜ’nin de AB’ne dahil edilmesi Almanya’nın dönem başkanlığına yansımaları ve bunun da tesadüf olmadığı Wolfram Hilz (1999, s. 43) tarafından haklı olarak dile getirilmektedir.

Yapısal değişikliğe gitmeden AB fonlarından yararlanma yoluna giderek bölgesel farklılığı gidermeye meyilli ülkelerin hızla çoğalmasına karşılık olarak, AB’ne “para akıtan” Almanya gibi güçlü ülkelerin de AB’nin doğuya genişlemesinde aslan payını alma iştahlarını abarttığını unutmamak gerekiyor. Ve yine Almanya’da bazı çevreler AB’nin doğuya genişlemesini hem eleştirmekte hem de kendileri açısından beklenen getirilerin azlığından şikayetçi olmaktadır. Örneğin Berliner Zeitung 11.5. 1998 tarihli nüshasında, Hıristiyan Sosyal Birlik (CSU) Partisi Federal Meclis Başkanı Michael Glos, AB’nin doğuya genişlemesinin ertelenmesi talebinde bulunarak, Almanya’nın AB bütçesinden aldığından fazla ödediğine dikkatleri çekmişti. Yine aynı kaynakta Dr. Helmut Kohl ve partisi CDU’nun (Hıristiyan Demokratik Birlik) 16 yıllık iktidarına son veren sonbahar 1999 Federal Seçimlerde gündeme getirecekleri tehdidinde bulundu. Buna karşın, dönemin Almanya Liberal Partili (FDP) Dışişleri Bakanı Dr. Klaus Kinkel ise, ODAÜ’deki değişimin tek kazançlısının Almanya olduğu gerçeğinin altını çizerek, Çek ve Macarların iki Almanya’nın birleşmesinde oynadıkları rolü tekrar hatırlatmak durumunda kaldı. Bu iki ülkenin Almanya’nın yeni Eyaletlerinin AB ve NATO üyeliğini elde etmede oynadıkları rolün öneminden dolayı, Almanya bu ülkelerin AB’de avukatı olmalıdır diyen Kinkel, Almanya’nın AB’nin doğuya doğru genişlemede elde edeceği önemli beklentilerin olduğu gerçeğinin altını bir kez daha çizmiş oldu. Kinkel’in bu tavrı, Alman Sosyal Demokrat

Parti (SPD) dış politikacılarından Karsten Voigt destek vererek, ODAÜ' de ki yeni oluşumlardan en fazla Almanya'nın memnun olması gerektiğini vurgulaması da hayli ilginçtir.

AB'nin genişlemeden sorumlu Komiseri olan Alman Sosyal Demokrat Günter Verheugen, Türkiye'de de tanındık bir isim. Verheugen, aynen bir Alman yetkili gibi AB'nin doğuya genişlemesinde Almanya'nın elde edeceği ekonomik ve tacari çıkarları yanı sıra elde edeceği politik prestijiyi de yakından bildiği için, Birliğin doğuya doğru genişlemesini tehdit eden çevrelere karşı ateş püskürtüyor. Öyleki, AB'nin Nizza 2000 Zirvesinde gereken reform değişiklikleri elde edilemezse, AB'nin doğuya doğru genişlemesinin kesinlikle mümkün olmayacağını vurgulayan Verheugen, yapılacak reformlarla 2002 sonuna kadar, Türkiye istese de istemese de AB'nin Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya ve GKRC'ni içine almaya hazırlayacağını duyurdu (Berlinler Zeitung 3.5.2000).GKRC'nin AB'ne tam üyeliği Türkiye'nin her türlü "karşı koyuşuna" rağmen yine de gerçekleşeceğe benziyor. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) vatandaşların hem kendi hükümet ve devletlerinin AB politikalarına ve hem de Türkiye'ye karşı örgütlü bir tavır alarak kışkırtılmaları, AB lehine harekete geçirilmeleri (AB vatandaşlığı pasaportu verme gibi), GKRC açısından AB'ne tam üyelik yolunda çok önemli bir kozdur. Suat İlhan'ın da vurguladığı üzere "Yunanistan'ın ve Kıbrıslı Rumların amacı, Adadaki Türkleri önce azınlık haline getirmek sonra dışarıya gönderilmelerini sağlamak, dış dünyaya (ABD) çıkışlarını çekici kılmaktır". Bu anlamda AB pasaportuna sahip olma bazı Kıbrıslı Türkler açısından her şeyden çok daha önemli alabileceği için, AB bu türden düşünenleri, hem kendi vatanlarına ve hem de Türkiye'ye karşı kışkırtmada başarılı olacağı benziyor. En Kıbrıs konusunda Türkiye açısından en büyük tehlikelerden biri de burada yatıyor.

Sonuç

ODAÜ' DE 1989 yılı sonu itibariyle daha da hızlanarak ivme kazanan "demokratikleşme hareketi", aradan on iki yıl geçtikten sonra Batı Avrupa ile bütünleşmede hayli bir mesafe kat edildi. 1952 yılından beri NATO ve 1963 tarihli Ankara Anlaşması ile de şimdinin AB'sinin "ortak üyesi" olan Türkiye'nin Batı Avrupa ile bütünleşmede elde edemediği başarıyı, son on iki yıl içinde elde eden NATO ve AB'nin eski düşmanları, en geç 2005 yılın-

dan itibaren sırasıyla AB'nin tam üyesi olmaya başlayacaklardır. Yıllardır NATO ve AB'nin "sadık dostu" aldatmacasıyla oyalanan Türkiye, AB'ne tam üyelik prosoduründe görünürde ODAÜ ile eşit muameleye tabi tutulmaktadır. ODAÜ' DE ulusal bütünlüğü tehdit eden bölücü akımların olmaması, Lozan Barış Anlaşması gibi şanlı ve şahsiyetli bir tarihi yok sayan zihniyetlerin olmaması bu ülkelerin "Kopenhag Kriterleri" yönünden "azınlık haklarının" güvence altına alınması diye bir dayatma ile de karşı karşıya değiller. AB'nin doğuya doğru genişlemesine bu perespektifden bakınca, ODAÜ'nin AB'ne tam üyelikte AB tarafından istenen tavizlerde temel bir sorunu yok. AB'nin doğuya genişlemesi, başta Almanya olmak üzere Fransa gibi AB'nin güçlü ülkelerinin Balkanlar da dahil olmak üzere ODAÜ'nin tümü üzerinde önemli bir avantaj elde edeceklerdir.

Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya AB'ne tam üyelikle en öncelikli sıradadır. 90lı yılların hemen başından sonra o zamanki Batı Almanya'nın Çek ve Budapeşte Büyükelçiliklerine sığınan Doğu Alman vatandaşları, kendi ülkelerini alabildiğine hırpalayan eylemlerde bulunmuşlardı. Bu ülkelerin Batı Almanya'ya karşı bu kıyaklıkları, AB'de Almanya'nın bu ülkelerin Avukatı olmasıyla ödüllendirilmiş oldu. Almanya'nın hem tarihsel, hem kültürel ve dinsel ve hem de ekonomik ve ticari çıkarları gereği ODAÜ'den Polonya gibi ülkelerle yakından ilgilenmesi anlaşılır bir olgu. AB'nin doğuya doğru genişlemesi 2005 yılından önce gerçekleşmesi, hem gerçekçi değil hem de taraflar açısından sağlıklı sonuç yaratmaz. Bilineninde ötesinde ekonomik, ticari, sosyal ve politik oluşumların da önünü açabilecek AB'nin ODAÜ'ni kapsayacak şekilde doğuya genişlemesi, Avrupa halklarının tam desteğini almadan hüsrarla sonuçlanabilecek öğeleri içinde taşımaktadır. Bugün AB kamuoyunun sağ duyu sahibi olanlarca tartışılan konu AB'nin doğuya doğru genişlemesinin doğruluğu veya yanlışlığından ziyade, nasıl bir genişleme ve bunun sonucu nasıl bir Avrupa oluşacak yönündedir. Ve Türkiye'de AB'ne tam üye olmak isteyen aday ülkelere bir olarak AB'deki doğuya doğru genişleme tartışmasına seyirci olamaz. Türkiye ve Türk kamuoyu AB'nin ODAÜ'ne yönelik genişleme tartışmalarını yakından takip edebilmesi ki, başkalarının tecrübelerinden ders çıkarabilsin. Bu çalışmanın bu alanda sürdürülen tartışmaya bir katkı sunabilecekse, bu çalışma için verilen emek boşa gitmemiş olacaktır.

Kaynakça

1. Agenda 2000. Almanca Metni için bkz. AGENDA 2000, von der Europäischen Kommission am 15. 7. 1997 vorgelegt: Band I: Eine stärkere und erweiterte Union; DOC/97/6. Band II: Die Erweiterung der Union eine Herausforderung; DOC/97/7.
2. Agend 2000 İngilizce Metni için bkz. http://europa.eu.int./comm/agenda2000/index_en.htm
3. Avrupa Birliği Anlaşması, Almanca metin için bkz. Vertrag der Euroäischen Union Amtsblatt C 340 vom 10.11.1997
4. Avrupa Topluluğu Anlaşması, Almanca metin için bkz. Vertrag zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft, Amtsblatt C 340 vom 10.11.1997, S. 173-308.
5. Amsterdam Anlaşması (Amsterdam Anlaşması'nın, Almanca tam metni için bkz. Vertrag von Amsterdam. Texte des EU-Vertrages und des EG-Vertrages mit den deutschen Begleitgesetzen. 2. Auflage 1999. Presse- und Informationsamt der Bundesregierung)
6. Avrupa Anlaşmaları (Europa Abkommen), Avrupa Anlaşmaların Almanca metni için bkz. Macaristan ve Polonya için bkz. Abl der EG. L 319 21.12.1993, Çek ve Slovakya için bkz. Abl der EG. L 341 30.12.1994, Romanya ve Bulgaristan için bkz. Abl der EG. L 368 31.12.1994, Estonya, Letonya ve Litvanya için bkz. ABI. L 079 17.03.1998.
7. Axt, Heinz-Jürgen: Europäische Gemeinschaft: Osteuropa ante portas. Lehre aus der Süderweiterung für EG und Beitrittskandidaten, in: Südosteuropa Mitteilungen. Hrsg.: Südosteuropa-Gesellschaft München 6/1991, S. 41-63
8. Berliner Morgenpost, 5.1.1999
9. Berliner Zeitung 11.5.1998 CSU verlangt Verschiebung der EU-Osterweiterung .Glos und Stoiber gegen weitere Integration / Kinkel: Bundesrepublik profitiert am meisten.
10. Berliner Zeitung 3.5.2000. Verheugen: Osterweiterung der EU in GefahrKommissar dringt auf schnelle Reformen in der EU.
11. Brüssel, Klaus ve Hanke Thomas Osterweiterung: Kommission für flexible Übergangsfristen, Financial Times Deutschland (FTD) 21.03.2001.
12. Devlet Planlama Teşkilatı. Avrupa Topluluklarını Kuran Anlaşmalar (AKÇT,AET,AAET) Cilt 1, Ankara 1993
13. Domdez, Karl-Heinz: Die heutige Wirtschaft als Chance und Risiko für osteuropäische Länder beim Übergang zur Marktwirtschaft, in: Die Transformation der Osteuropäischen Länder in der Marktwirtschaft. Marktentwicklung und Kooperationschancen. Jahreswirtschaftstagung 28. bis 30. November 1991. Institut für Weltwirtschaft und Internationales Managment, Universität Bremen.

14. Europäischer Rat in Luxemburg, Tagung der Staats- und Regierungschefs der Europäischen Union am 12. und 13. Dezember 1997, Schlußfolgerung des Vorsitzes, in: Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (Hrsg), Buletin 12/1998.
15. Franzmeyer, Fritz. Welthandel und internationale Arbeitsteilung, in Informationen zur politischen Bildung, 263. 2. Quartal 1999 S. 8-21.
16. Financial Times Deutschland (FTD). Fischer plant EU-Osterweiterung bis spätestens 2005, 25.10.2000.
17. Financial Times Deutschland (FTD) 03.12.2000, Bundesbank warnt vor EU-Osterweiterung
18. Financial Times Deutschland (FTD) 24.02.2001: Schnelle Osterweiterung der EU in Gefahr
19. Financial Times Deutschland (FTD), Hohe Kosten durch EU-Osterweiterung, 03.05.2001
20. Fricke, Thomas. Kommentar: Berlin fährt bei der Osterweiterung einen gefährlichen Kurs Financial Times Deutschland 26.1.2001.
21. Gemeinsame Erklärung über die Aufnahme offizieller Beziehungen zwischen der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft und dem Rat für Gegenseitige Wirtschaftshilfe, ABL der EG,Nr. L 157/35, 24.7.1988.
22. Gesellschaft für Regionalberatung mbH Know-how Transfer bei der Vorbereitung zur EU-Osterweiterung <http://www.mr-regionalberatung.de/euost.htm>.
23. Gnauck, Gerhard ve Middel, Andreas. EU-Osterweiterung kommt nicht vom Fleck . Deutscher Bundesrat unterstützt Schröder bei Beschränkung der Freizügigkeit - Prodis Polen-Besuch endet ohne Ergebnisse, 10.03.2001 tarihli Dier Welt Gazetesi
24. İlhan, Suat. AB Katılım Ortaklığı Belgesinde Kıbrıs ve Ege Sorunu, Mudafaa-i Hukuk 53.
25. Handelsblatt, 25./26.11.1994: In Essen wird der Streit über die Erweiterung intensiviert.
26. Handelsblatt, 10./11.02.1995: Gyula Horm drängt genauen Zeitplan für den Beitritt.
27. Handelsblatt, 7.12.1994: Stufenplan für die Integration der östlichen Reformstaaten.
28. Hiltz, Wolfram. Deutschland und seine Nachbarn. Polen und tschechien. Regionale Kooperation im Umweltbereich und bei der Inneren Sicherheit. Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament, B 3-4/99,15. Januar 1999, s. 43-54.
29. IFO Institut. Standpunkt No. 9. Osterweiterung der EU: Das Migrationsproblem München, 23.12.1999.
30. Kopenhag Kriterleri için Almanca Metne bkz.: Erweiterung der Europäischen Union, http://www.auswaertiges-amt.de/4_europa/6/4-6a.htm.

31. Krenzler, Horst G. Die Europäische Gemeinschaft und der Wandel in Mittel- und Osteuropa, in: Europa-Archiv, 3/1990, S. 89-96.
32. Kuschel, Hans-Dieter: Die Europaabkommen der EG mit Polen, Ungarn und der CSFR, in: Wirtschaftsdienst Zeitschrift für Wirtschaftspolitik. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft 2/1992, S. 93-100.
33. Lippert, Barbara: Umbruch in Mittel- und Osteuropa- Was tut die EG?, in: Von der EG zur Europäischen Union. Hrsg.: Bundeszentrale für politische Bildung. Bonn, 1993, S. 173-183.
34. Manazon, Karin: Die Ost-West-Erweiterung der Europäischen Gemeinschaft. Möglichkeiten und Grenzen für die gesamteuropäische wirtschaftliche Zusammenarbeit, in: Die Transformation der Osteuropäischen Länder in der Marktwirtschaft. Marktentwicklung und Kooperationschancen. Jahreswirtschaftstagung 28. bis 30. November 1991. Institut für Weltwirtschaft und Internationales Management, Universität Bremen. S. 4.
35. Nizza Anlaşması Almanca metni için bkz. Vertrag von Nizza, Amtsblatt C 80 vom 10.03.2001.
36. PHARE Programı, için bkz. europa.eu.int/comm/enlargement/pas/PHARE/index.htm.
37. Schmid, Gerhard MdEP. Vizepräsident des Europäischen Parlaments, Die Osterweiterung der EU. <http://www.euroschmid.de/aktuelles/Die%20Osterweit>.
38. Schumann, Harald. Der Spiegel, 2.1.2001 Analyse. EU-Osterweiterung - Angstmache aus dem Kanzleramt.
39. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM). Dünyada ve Türkiye’de Ekonomik Gelişmeler, Ocak 2001.
40. Von Plate, Bernhard. Grundelemente der Globalisierung, Globalisierung. Informationen zur politischen Bildung, 263. 2. Quartal 1999, S.3-7.
41. Welfens, Paul J.J. Anpassungsprobleme in postsozialistischen Ländern Osteuropas im Vorfeld der EU-Osterweiterung. Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament, B 3-4/99, 15. Januar 1999, S. 29-42.
42. ZDF. MSNBC Lieferung, 03. 06. 2001.